

פרוזבול

הרב איתי אליצור

- א. שמיטת כספים
ב. תקנת פרוזבול
ג. באיזה בית דין אפשר לעשות את הפרוזבול?
ד. האם הדיינים עצמם צריכים לחתום על הפרוזבול?
ה. הקנאת קרקע לחייב
ו. נוסח הפרוזבול

א. שמיטת כספים

בתורה נאמר:

מקץ שבע שנים תעשה שמטה. וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה!¹
על פי הכתוב, זמן השמיטה הוא "מקץ שבע שנים", כלומר: בסוף שנת השמיטה פוקעים החובות. וכך מפרשת הגמרא, שהשביעית משמטת בסופה.²
המשנה מונה כמה מקרים שבהם החוב אינו משמט:
הקפת החנות אינה משמטת... שכר שכיר אינו משמט... האונס והמפתה והמוציא שם רע וכל מעשה בית דין אין משמטין המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין אינן משמטין. פרוזבול אינו משמט.³
המשנה מונה כאן כמה מקרים שאינם משמטים: א. הקונה בחנות בהקפה. ב. שכר שכיר. ג. קנס שאדם מחויב בו בבית הדין. ד. כאשר ביד בעל החוב יש משכון על החוב. ה. כאשר בעל החוב מסר את שטרותיו לבית הדין לגביה עוד לפני סוף שנת השמטה. ו. כאשר יש פרוזבול.
בגמרא⁴ דנו בחוב שהגיע מועד פירעונו בסוף השמיטה (ברגע שבו שומטים החובות) אם הוא נשמט אף שלא הגיע מועד פירעונו. להלכה נפסק, שהשמיטה חלה רק על חובות

* הרב איתי אליצור, מכון משפטי ארץ, עפרה.

1. דברים טו, א-ב.
2. ערכין כח,ב. אמנם, הרא"ש גיטין ד, כ, אומר שאת הפרוזבול יש לעשות עוד לפני תחילת שנת השמיטה, ושכל שנת שמיטה היא זמן שבו אין גבייה. אבל רוב הפוסקים חולקים עליו.
3. שביעית י, א-ג.
4. מכות ג, א-ב.

שהגיע מועד פירעונם לפני סוף השנה, אבל חוב שמועד פירעונו לאחר סוף שנת השמיטה – אינו נשטם.⁵

ב. תקנת פרוזבול

עם זאת נאמר במשנה:

פרוזבול אינו משטם זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' התקין הלל לפרוזבול...⁶

פרוזבול הוא שטר שבעורתו בעל החוב מחסן את החוב מפני מחיקה. כיצד פרוזבול מבטל את ההלכה המוחקת את החובות? בעניין זה ישנן כמה דעות:

א. בימינו מצוות שמיטה היא מדרבנן – פרוזבול אינו מועיל אלא בזמן הזה, שבו שמיטה היא דרבנן. מן התורה אין שמיטה נוהגת אלא כאשר רוב ישראל יושבים על אדמתם בארץ ישראל. חכמים תיקנו שהשביעית תישטם גם בזמן הזה, ולכן יש להם סמכות לתקן שהיא לא תשטם כשנעשה פרוזבול.

ומדוע תיקנו כן? כיוון שללא פרוזבול ישנו חשש שאנשים יימנעו מלהלוות ויעברו על מצוות התורה:

השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיק האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא.⁷

לפיכך, עדיפה תקנה שתבטל מצווה דרבנן ותמנע עבירה דאורייתא,⁸ אבל אחרים⁹ חלקו על כך.

ב. תביעה לפני השמיטה – הציווי הוא "לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה".¹⁰ אחרי השמיטה אסור לתבוע את חברו שישלם לו חוב מלפני השמיטה. ע"י פרוזבול, בעל החוב תובע את תשלום החוב כבר לפני סוף השמיטה. הפרוזבול הוא למעשה תביעה בבית הדין לגבייה, ומעתה בית הדין הוא התובע.¹¹

ג. מוסר שטרותיו לבית דין – במשנה שצוטטה לעיל¹² נאמר ש"המוסר שטרותיו לבית דין" חובותיו אינם נשטמים, וביאר בבית יוסף: "מוסר שטרותיו היינו שתופס שטרותיו בידו

5. רמב"ם שמיטה ויובל ט, ט; שולחן ערוך חו"מ סז, י.

6. שביעית י, ג.

7. דברים טו, ט.

8. רמב"ם שמיטה ויובל ט, טז, בעקבות הגמרא גיטין לו, א.

9. ראב"ד על הרמב"ם שם, ועוד.

10. דברים טו, ב.

11. כך משמע מרש"י גיטין לו, א, ד"ה מוסרני לכם; סמ"ג לא תעשה רע-רעא.

12. שביעית י, ב.

ומוסרן לבית דין שיגבוהו¹³, דהיינו מדובר על מסירה בפועל של השטרות לידי בית הדין לצורך גבייה.¹⁴

רבים אומרים שפרוזבול הוא דרך למסור את החובות לבית דין, או תקנה המאפשרת להעביר את השטרות לבית דין גם בלי למסרם בפועל.¹⁵

ד. פרוזבול הופך את החוב לגבוי – על ידי הפרוזבול החוב נחשב גבוי, או לפחות כחוב שיש עליו משכון. הפרוזבול יוצר שעבוד על כל קרקעותיו של החייב. וכביכול הן כבר ביד בעל החוב. כאשר יבוא החייב לפרוע, הוא בעצם לא בא לפרוע את חובו אלא לפדות את קרקעותיו המשועבדים לבעל החוב. גם חוב שיש עליו משכון אינו משמט, מפני שהוא כבר מוחזק ביד בעל החוב עוד לפני השמיטה.¹⁶

ה. הפקר בית דין הפקר – על פי כלל זה יש לחכמים סמכות לתקן תקנה שתחייב אדם בממון שאינו חייב בו מעיקר הדין. גם כאן, בית הדין הוא שקובע שהחייב ישלם לבעל החוב, למרות שעברה השמיטה והחוב נמחק.¹⁷

ג. באיזה בית דין אפשר לעשות את הפרוזבול?

בגמרא מובא:

...אמר שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא... דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה וקרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא אבל לכולי עלמא לא...¹⁸

כלומר: יש למסור את השטרות דווקא לבית הדין הגדול שבדור, שיש לו סמכות להפקיע ממון. כך פסקו גם הרמב"ם,¹⁹ הר"ן,²⁰ מהר"ם,²¹ מרדכי²² וראשונים רבים נוספים. לעומתם

13. בית יוסף ח"מ סז, א.

14. הרמב"ם בפירוש המשניות שם: "וזה כבר העמיד בית דין במקומו באותו החוב ונסתלק מלתבווע ומסר הדבר להם, שנעשו בית דין הם שיש להם החוב אצל אחיו". כלומר: מדובר כשבעל החוב כבר תבע את החוב ומעתה מלאכת הגבייה מוטלת על בית הדין, ולא על בעל החוב. דברים דומים כתב הרמב"ם בהלכות שמיטה ט, טו: "המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם אתם גבו לי חובי זה – אינו נשמט שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך וזה בית דין תובעין אותו...". מדבריו נראה שהמוסר שטרותיו לבית דין היינו שבעל החוב מסר לבית הדין את השטרות וביקש מהם לגבות את החוב. בדומה לכך מפרשים ספר התרומות מא, יא, וסמ"ג לא-תעשה, רע.

15. כך משמע מרש"י בבא בתרא כז, א, ד"ה פרוזבול; שם גיטין לו, א, ד"ה מוסרני; ר"ן על הר"ף גיטין יח, ב, ד"ה פיסקא. וכן בספרי ראה קיג, ג, שנינו: "ואשר יהיה לך את אחיך, ולא של אחיך בידך מיכן אתה אומר המלוה על המשכון אין משמט. את אחיך תשמט ירך, ולא המוסר שטרותיו לבית דין מיכן אמרו התקין הלל פרוזבול מפני תיקון העולם שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה עמד והתקין פרוזבול".

16. אמנם הרמב"ן גיטין לו, א, ד"ה ומי, שולל את הדרך הזאת. לדעתו גם מסירת שטרות לבי"ד אינה מועילה מן התורה אלא היא חלק מתקנת הפרוזבול.

17. ר"ש משאנץ ורא"ש על המשנה פאה ג, ו; מעין זה כתב גם רדב"ז על הרמב"ם שמיטה ויובל ט, יט.

18. ים של שלמה גיטין ד, מב.

19. גיטין לו, ב.

20. רמב"ם שמיטה ויובל ט, יז.

סוברים הרמב"ן,²³ הרא"ש,²⁴ הטור²⁵ והרמ"א,²⁶ שאין הלכה כשמואל, וכל בית דין ראוי לכתוב פרוזבול.²⁷

הסוברים שצריך בית דין מיוחד וגדול, נחלקו בהגדרתו המדויקת: האם דווקא בית הדין הגדול שבדור, או בית הדין הגדול שבאותה עיר, או כל בית דין שיש לו כח לגבות ולהפקיע ממון, כמפורט מיד:

מדברי תוספות²⁸ משמע שצריך בית דין הגדול שבדור, וכך משמע מדברי רבי יוסף קארו.²⁹ לעומת זאת, הרמב"ם כתב:

אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין.³⁰

דהיינו, רק בית דין שמוסמך להפקיע ממון יכול לכתוב פרוזבול.

הרדב"ז וכסף משנה³¹ כתבו שאין כוונתו דווקא לדיינים ששקולים בחכמתם לרבי אמי ורבי אסי (המוזכרים בגמרא וברמב"ם), אלא כוונתו לבתי דין חשובים יחסית לדורם, שהם ראויים להפקיע ממון.

20. ר"ן גיטין יט, ב, בדפי הרי"ף, בראשו.

21. שו"ת מהר"ם מרוטנבורג פראג, תתקעב.

22. מרדכי גיטין, שפא.

23. רמב"ן גיטין לו, ב, ד"ה ונראה.

24. רא"ש גיטין ד, יג.

25. טור חו"מ, סז.

26. רמ"א חו"מ סז, יח.

27. את העמדה על פיה אין צורך בבית דין חשוב ניתן להסביר כך: פרוזבול חל מכוח תקנתו של בית דינו של הלל הזקן שתיקן את תקנת הפרוזבול ולכן אין צורך בבית דין שיפקיע את הממון כעת, לחילופין ניתן לומר שהדבר מבוסס על העמדה שכל בית דין יכול להפקיע ממון (ראו בעניין זה: שו"ת מהר"י בן לב א, א, קכו). על פי ההסבר שפרוזבול מבוסס על כך שהחוב נחשב כגבוי אין צורך בבית דין שיכול להפקיע ממון (שו"ת מנחת יצחק ג, קונטרס דברי חפץ).

לעומת זאת, את העמדה שלפיה יש צורך בבית דין שיכול להפקיע ממון, ניתן להסביר לפי ההסברים השונים שהסברנו לפיהם לעיל את דין הפרוזבול: על פי ההסבר שפרוזבול מבוסס על הכלל הפקר בית דין – הפקר, מובן מדוע צריך כעת בית דין שיפקיע את הממון (ראו בעניין זה: חידושי הרשב"א בבא מציעא ע, א, ד"ה ויהינן; ראב"ן גיטין, ד"ה שביעית; סמ"ע סז, לו).

על פי ההסבר שפרוזבול חל משום שתביעה המוגשת לבית הדין דינה כגבויה, רק בבית דין שיש לו סמכות לקבוע שפלוני ישלם, התביעה יכולה להיחשב כגבויה. לפי ההסבר שפרוזבול מועיל משום שעל ידי הפרוזבול האחריות על הגבייה כבר עברה לידי בית הדין ומעתה הוא התובע. או שדינו כדין מוסר שטרותיו לבית דין, שמעתה הם יגבו, אי אפשר לבאר כך כאשר אין לבית הדין סמכות לגבות את החוב בעצמו. ממילא לא יועיל פרוזבול בבית דין כזה.

28. תוספות גיטין לו, ב, ד"ה דאלימי.

29. כסף משנה שמיטה ט, יז; בית יוסף חו"מ סז, יט.

30. רמב"ם, שמיטה ויובל ט, יז.

31. רדב"ז וכסף משנה על הרמב"ם שם.

הרדב"ז³² כותב שאפשר לכתוב פרובול דווקא בבית דין שיש לו סמכות להפקיע ממון, ובשו"ת שלו³³ כתב שדי בבית דין הגדול שבעיר (אף שהוא מודה שהרמב"ם מצריך בית דין גדול עוד יותר).

נמצא שיש דעות שלפיהן יש למסור את החובות דווקא לבית הדין הגדול שבדור, או לפחות לבית הדין הגדול שבעיר, ובכל מקרה, זה צריך להיות דווקא בית דין שיש לו סמכות להפקיע ולגבות ממון מבני העיר. אבל, כפי שכתבנו לעיל, יש סוברים שכל בית דין ראוי למסור לו את החובות.

למעשה נפסק בשולחן ערוך:

פרובול אינו משמט. ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרובול, ויודעים ענין שמיטה, והמחום רבים עליהם באותה העיר.³⁴

כלומר, את הפרובול יש לעשות בפני בית דין שבקיא בהלכה ובדיני פרובול והתקבל על ידי בני העיר. לבית דין כזה, יש סמכות להוציא ממון בעל כורחו של החייב, ולכן הפרובול שלו תקף, לפי הטעמים שבארנו לעיל. בניגוד לכך הרמ"א פסק שניתן לכתוב פרובול בכל בית דין: "ויש אומרים דכותבין פרובול בכל בית דין, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה".³⁵

ד. האם הדיינים עצמם צריכים לחתום על הפרובול?

בתוספות מובא: "דחשיב פרובול אע"פ שלא חתמו בו הדיינים עצמם".³⁶ גם במרדכי כתב: יכול לומר מוסרני לפלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני אפילו רחוקין ממנו הרבה אע"פ שאינם בפניו שפיר דמי.³⁷

כלומר, אין צורך לחתום בפני הדיינים, וממילא אין צורך בחתימתם.

שאלה נוספת היא האם צריך שלושה דיינים או שדי בשנים? בספר בית יוסף³⁸ כתב שמלשון הגמרא³⁹ משמע שדי בשנים, אבל מלשון ספר התרומות⁴⁰ והטור⁴¹ משמע שצריך שלושה, ומהרמב"ם אי אפשר להכריע. לכן נראה שלכתחילה רצוי שיהיו שלושה דיינים. כמובן אם מוסר שלא בפניהם, די להחתים שני עדים על כך שמסר להם.

למעשה נפסק בשולחן ערוך שניתן לכתוב פרובול בפני עדים, ועדיף שיהיו שלושה עדים:⁴²

32. רדב"ז על הרמב"ם שם.

33. שו"ת הרדב"ז א, קעו.

34. שולחן ערוך חו"מ סז, יח.

35. רמ"א, שם.

36. תוספות גיטין לג, א, ד"ה לא; רש"י שם פירש אחרת.

37. מרדכי גיטין, שפ.

38. בית יוסף חו"מ סז, יט.

39. גיטין לג, א.

40. ספר התרומות מה, יז.

41. טור חו"מ סז, יט.

42. ראו אורים סז, מא, שם דן בשאלה אם מדובר בעדים מדוע יש טעם וצורך בשלושה, וראו שם תירוצו.

יש מי שכתב ענין שטר פרוזבול כך הוא: הולך המלוה אצל שלשה עדים, ויש אומרים אפילו לשנים, ואומר: הוו עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים דאינון פלוני ופלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים. ואי חתמו ביה דייני, טפי מעלי, ואין צריך שם עדים.⁴³

אמנם, השולחן ערוך לא כתב בפירוש שמדובר על פרוזבול שנעשה שלא בפני הדיינים (אף שבהחלט ניתן להבין אותו כך). הרב עובדיה יוסף⁴⁴ הביא פוסקים רבים שכותבים שהמנהג הוא להעיד עדים שמוסר את חובותיו לבית דין. הרב עובדיה יוסף כותב שמנהג זה נעשה כדי להקל על בעלי החוב. מעבר לכך, יתרונו הוא בכך שהכול יכולים למסור את חובותיהם לבית הדין הגדול שבדור (ראו בפרק הקודם), ואינם צריכים לסמוך על הדעה שכל בית דין יכול לעשות פרוזבול.

לכן, עדיף לכתוב פרוזבול שבו נמסרים החובות לבית הדין הגדול של הרבנות הראשית, או לפחות לרב העיר.⁴⁵

ה. הקנאת קרקע לחייב

במשנה⁴⁶ נאמר: "אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע אם אין לו מוכה הוא בתוך שדהו כל שהוא". כלומר: כדי לכתוב פרוזבול נדרש שלחייב תהיה קרקע כלשהי, אפילו אם היא שווה פחות מהחוב. ואם לחייב אין קרקע, הפרוזבול לא יחול.

מדוע אין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע? ר"ש משאנץ ורא"ש⁴⁷ כתבו: "וכשיש ללוה קרקע חשוב כגבוי בבית דין דמי ולא קרינא ביה ולא יגוש", דהיינו, הקרקע נחשבת כתחילתו של פירעון, כי היא אמצעי שעל ידו יכול בעל החוב לגבות את החוב. רש"י תוספות ורשב"א⁴⁸ כתבו שתקנת חכמים נקבעה רק במקרים השכיחים שבהם יש לחייב קרקע.

לכן צריך בעל החוב להקנות לחייב קרקע כלשהי בתוך שדהו, מעתה יש לחייב קרקע ואפשר לכתוב פרוזבול. לכן נהגו להוסיף בפרוזבול פסקה ובה הקנאת קרקע לחייב שאין לו קרקע. בספר הישר⁴⁹ מוסיף על נוסח הפרוזבול: "וקנין הארבע אמות קנינא מן פלוני זה לפלוני זה בכל מה דכתוב ומפרש לעיל במנא דכשר למיקניא ביה ומה שעשינו כתבנו

43. שולחן ערוך חו"מ טז, כא.

44. שו"ת יביע אומר ג, חו"מ, ו.

45. אמנם, לכאורה היום, כאשר החוק אינו מאפשר אפילו לבית הדין הגדול ביותר לדון ולהוציא ממון ללא הסכמה מראש של הצדדים, וגם בידיהם אין אמצעי כפייה, ייתכן שאפילו הם לא יועילו, ואי אפשר יהיה לעשות פרוזבול כלל. אמנם, נהגו ישראל לעשות פרוזבול. אפשר להסביר זאת בכך שעל פי החוק החוב בוודאי איננו נשמט, וכיוון שמבחינה הלכתית ודאי ראויים הרבנים הגדולים לדון ולהוציא ממון הם רשאים לקבוע שהחוב לא יישמט, הרי שהתוצאה הסופית היא שהחוב לא נשמט על פי ההלכה ועל פי החוק.

46. שביעית י, ו.

47. ר"ש משאנץ ורא"ש על המשנה פאה ג, ו.

48. רש"י, תוספות ורשב"א גיטין לו, א.

49. ספר הישר חלק החידושים, קלח.

וחתמנו". מכאן שאין צריך להגדיר קרקע מסוימת, אלא די לכתוב שבעל החוב הקנה לחייב קרקע כלשהי.

ו. נוסח הפרוזבול

במשנה מנוסח פרוזבול כך:

זהו גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמין למטה או העדים.⁵⁰

במשנה הנוסח הוא "שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה". אבל בר"ן⁵¹ ובית יוסף⁵² הגרסה היא: "מוסרני לכם את כל חוב שיש לי" (ויש מדרשים, כגון בפסיקתא,⁵³ שבהם הגרסה היא: "מוסרני לכם כל חוב שיש לי". כך גרס גם ר"ש משאנץ.⁵⁴ גרסה זו יכולה להתפרש לשני הכוונים).

כמובן ההבדל בין שני הנוסחים האלה הוא משמעותי מאוד. אם אדם מוסר לבית הדין את כל חוב שיש לו, הרי מסר שטרותיו לב"ד (כאמור לעיל, זה אחד ההסברים לתוקפו של פרוזבול). אבל אם הנוסח הוא "שכל חוב יגבנו כל זמן שירצה", לא ברור כיצד מסירה כזו מחסנת את החוב מפני מחיקה. ואולם, ברוב מוחלט של הנוסחאות שלפנינו הגרסה היא "שכל חוב".⁵⁵

אולם בגמרא⁵⁶ הגרסה היא: "שכל חוב שיש לי אצל פלוני". כלומר, לפי הגרסה שבגמרא צריך להזכיר בפרוזבול גם את שמו של הלוח, או את שמם של הלוחים. בנוסח הפרוזבול שבשולחן ערוך⁵⁷ לא הוזכר דין זה.

50. שביעית י"ד.

51. ר"ן גיטין יח, ב, בדפי הרי"ף.

52. בית יוסף חו"מ סז, יח.

53. פסיקתא שמות יב, ב.

54. ר"ש משאנץ פאה ג, ו.

55. ויש שכתבו שכוונתם שמוסר "את כל" גם אם כותב "שכל". ראו למשל דברי מלכיאל א, צד, ב; וראו תורה תמימה דברים טו, ג הע' טו, שתמה על נוסח "שכל חוב": "ותמה אני מאד שעיקר הענין חסר מגוף הנוסח, והיינו מוסרני לכם שאתם תהיו הנוגשים ולא אני... ובהכרח צריך לפרש שהלשון שאגבנו לשון קצר הוא, והכונה שאתם הבית דין תהיו הגורמים והמסייעים שאגבנו, והיינו שתגבו אתם מהלוח ועל ידכם אגבה אני, ועדיין צ"ע".

56. גיטין לו, א.

57. שולחן ערוך חו"מ סז, יט.

פרוזבול עם הערות מבארות

ביום _____⁵⁸ בא לפנינו _____ בן _____, ואמר: קנו ממני בקניין גמור ושלם, בכלי שכשר לקנות בו, שאני מזכה על ידיכם קרקע כלשהי מן הקרקע שיש לי, לכל אחד מהאנשים שחייבים לי שאין להם קרקע אף לא בשאלה או בשכירות ואף לא עציץ נקוב וכד', וכן לערבים על החובות כנ"ל.⁵⁹ וקנינו מידו בקניין גמור ושלם בכלי שכשר לקנות בו.⁶⁰ וכך אמר לנו⁶¹ _____ בן _____ היו עלי עדים שאני מוסר כל חוב⁶² שיש לי לבית הדין הגדול של הרבנות הראשית לישראל,⁶³ הרב _____, הרב _____ והרב _____.⁶⁴ שאגבנו כל זמן שארצה. ובאנו על החתום יום _____, למסור את חובותיו של הנ"ל לביה"ד הנ"ל, והכל שריר ובריר וקיים.

עד _____ עד _____

58. על הפרוזבול צריך להיכתב תאריך. ניתן לכתוב תאריך מוקדם יותר מהתאריך שבו נעשה הפרוזבול בפועל, אך לא תאריך מאוחר יותר (**משנה שביעית**, י, ד).
- טעם הדבר, משום שפרוזבול מחסן רק חובות שזמן פירעונם היה לפני כתיבת הפרוזבול. לפיכך, הקדמת התאריך הכתוב על הפרוזבול גורעת מכוחו של הפרוזבול, המקדים את המועד בסך הכל מחל על זכותו לגבות חובות שמועדם מאוחר לתאריך שכתב.
- אבל מי שכתב תאריך מאוחר יותר, מבקש לעצמו זכות שאינה מגיעה לו על פי הדין: לגבות חובות שמועדם מאוחר לתאריך החתימה האמיתית. כיוון שהוא מבקש לעצמו זכות שאינה מגיעה לו – נפסל הפרוזבול.
- רצוי לעשות את הפרוזבול ביום האחרון, דהיינו כ"ט באלול בשנה השביעית, ולרשום את התאריך הזה. כי הפרוזבול מאפשר את גבייתו של כל חוב שמועד פירעונו היה לפני עשית הפרוזבול. אם בפרוזבול יהיה כתוב, למשל כ' באלול, הרי שאי אפשר יהיה לגבות על פיו חוב שמועד פרעונו בכ"א באלול.
59. כאמור, כדי לכתוב פרוזבול יש צורך שללווה תהיה קרקע (**שולחן ערוך** חו"מ ס, כב) אם יש ללווה או לערב קרקע בשאלה או בשכירות, די בכך והפרוזבול חל (שם).
- במקרה שאין לחייב קרקע, בעל החוב מקנה לו קרקע במסגרת הפרוזבול.
60. כדי להקנות את הקרקע בעל החוב מודה שעשה קניין סודר כנדרש, ולכן, יש לעשות מעשה קניין בפועל כאשר חותמים על הפרוזבול. אמנם בדיעבד, כיוון שציווה לכתוב, אע"פ שלא קנו, מהני (**רמ"א** רז, טו).
61. כאן מתחיל שטר הפרוזבול עצמו.
62. כאמור בהקדמה ישנם שני נוסחים, בחרנו בנוסח המקובל, המופיע ב**שו"ת ציץ אליעזר** יב, פה. וכך מעיד הרב עובדיה יוסף **יביע אומר** ג, חו"מ ו; **יחזה דעת** ד, סג, שכן הוא המנהג בירושלים. וראו גם בנוסח הפרוזבול (השני) של הרבנות הראשית בכתובת:
- http://www.dintora.org/files/pruzbul_rhr.pdf.
- וכן בפרוזבול של נדיבי ארץ, באתר דין תורה, בכתובת:
- <http://www.dintora.org/freetext.asp?ChildID=637>.
63. לפי מה שבארנו במאמר המקדים, לדעת פוסקים רבים, את הפרוזבול יש למסור לדיינים הגדולים שבדור (**רמב"ם** שמיטה ויובל ט, יז; **שולחן ערוך** חו"מ סו, יח). אמנם, אין צורך לעשותו בנוכחותם של הדיינים (**תוספות** גיטין לג, א, ד"ה לא, **יביע אומר** ג חו"מ ו). לכן העדפנו את מסירת השטרות לבית הדין הגדול, גם אם אינו נוכח בשעת עשיית הפרוזבול.
64. כאן יבואו שמות הרבנים הראשיים לישראל, ושמו של דיין נוסף היושב עמם בבית הדין. יש לעקוב אחר פרסומי הרבנות. בדרך כלל הם מודיעים את שמות הדיינים היושבים בדין בערב ראש השנה.